

A KISISKOLÁSOK IRODALMI ÉRDEKLŐDÉSE

Egy évvel ezelőtt a kisiskolások olvasóvá nevelése foglalkoztatott. Adataim és elképzeléseim rendszerezése közben döbbsentem rá, hogy tulajdonképpen nincsenek is adataink arról, mit is olvas a vajdasági kisiskolás.

Máshol rendszeres kutatás kíséri éber figyelemmel, milyen szellemi hatások érvényesülnek ebben a gyermekcsoportban, milyen tudatváltozásokat tulajdoníthatunk az irodalmi hatásoknak, esetleg milyen társadalmi intézkedéssel javítható a hatásirányzat. Nálunk esetleg a Jó Pajtás könyvtájékoztatója tekinthető ilyen szabályozó tényezőnek a tantervek mellett, illetve nagynéha jelenik meg egy-egy újságcikk a ponyva- és sexkiadványok özönéről, amelyet társadalmi intézkedésekkel sehogy sem tudunk visszaszorítani.

Pedig sürgető szükség lenne arra, hogy alaposan, szereteágazóan és rendszeresen tanulmányozzuk, milyen szellemi hatás is éri gyermekeinket az irodalmon keresztül. Évtizedes könyvtárvezetői tapasztalatom és fiaim példája alapján állíthatom, hogy éppen ez az a korosztály, amely a legfogékonyabb az irodalom iránt, és az irodalom hatása is legélesebben tükröződik mind a tanuló viselkedésformáin, mind pedig formálódó világnézetén.

A kíváncsiság és a hiánypótlás szándéka vezérelt, amikor féltucat általános iskola alsó tagozatos tanulóitól egységes kérdőívvel adatokat gyűjtöttem az irodalmi érdeklődésről, az olvasottságról. Az iskolák és tanulók osztályonkénti megoszlása a következőképpen alakult:

Iskola	Osztályonkénti tanulólétszám			
	I.	II.	III.	IV.
1. Gyakorlóiskola, Szabadka			21	
2. VIII. Vajdasági Rohambrigád Általános Iskola	19	14	26	30
3. Jovan Mikić Általános Iskola		33	33	28
4. Sonja Marinković Általános Iskola	20	22	16	25
5. Petőfi Sándor Általános Iskola, Újvidék	24	23	23	29
6. Petőfi Brigád Általános Iskola, Bácsszőlős	23	21	29	40
Összesen: 499 tanuló	86	113	148	152

A táblázatból kitűnik, hogy a mintavétel nem tükrözi pontosan a vajdasági általános iskolák szerkezeti keresztmetszetét. A tanulók osztályonkénti aránya sem azonos vagy megközelítő. Mindezek alapján a kapott adatokat úgy tekintem, mint hozzávetőleges pontosságúakat, amelyek azonban jelentős mértékben hozzájárulnak a felvetett kérdés tisztázásához.

Nem vállalkozhattam azonban reprezentatív mintavételre, mert az adatszolgáltatást a pedagógusok önkéntesen végezték, másrészt minden adatot egyedül kellett feldolgoznom. Ez alkalommal szeretnék köszönettel adózni mindazoknak a tanítóknak, akik a kívánt adatokat eljuttatták hozzám.

A kérdőív a következő elemeket tartalmazta:

1. Név
2. Általános tanulmányi előmenetel
3. Szeret-e a tanuló olvasni?

4. Olvasott-e eddig könyvet?
5. Milyen könyvet olvasott az elmúlt évben?
6. Milyen könyvet olvas a véleménykutatáskor?
7. A legkedvesebb író neve, a legkedvesebb olvasmány címe
8. Melyik gyermeklapot járátja rendszeresen?
9. Hány saját könyve van?

A továbbiakban a kérdőív adatait szeretném ismertetni a fenti sorrendben illetve vállatni a statisztikai értékeket. Ezzel a módszerrel az olvasó velem együtt juthat el a megfelelő következtetéseikig, fokozatosan tárulnak fel előtte az irodalmi érdeklődéssel kapcsolatos problémák.

I. A TANULÓK ÁLTALÁNOS ELŐMENETELE

A tanulócsoporthoz — az általános előmenetel szerint — a következőképpen oszlott meg:

kitűnő	40,9%
jeles	25,5%
jó	18,1%
elégséges	7,7%
elégtelen	7,7%

A megoszlás adatai arról tanúskodnak, hogy nemcsak az ún. jó tanulóktól kaptunk adatokat az olvasottságra vonatkozóan. Az általános tévhittel ellentétben függetlenül a tanulmányi előmeneteltől, a gyermek természetes igényéhez tartozik az olvasás. A környező világ megismerésének vágya, a szép igenlése nem lehet és nem is egyes tanulói kategóriák jellemzője, hanem jellemzője az ennek a korcsoportnak általában.

Nem állítom határozottan, hogy nincs olyan tanuló, akinél meg ne lenne az olvasási igény. De ha az hiányzik, az tekinthető természetellenes állapotnak. Éppen úgy, ahogy a társadalmi szereptanulás a szubkultúrák, elsősorban a családi szubkultúra feladata, az olvasóvá nevelés feladatát is elsősorban a családi szubkultúrának kellene megvetnie. Ha ez hiányzik, úgy az óvoda és az iskola feladata, hogy az ilyen tanulók hátrányos helyzetén tudatosan segítsen.

Igaz, hogy a tömegkommunikációs eszközök jóvoltából számos információhoz jut a tanuló még mielőtt olvasóvá válna, és ez a hatástényező megmarad később is, miután elsajátította az olvasást. Az irodalom azonban megmarad továbbra is az információszerzés fő forrásaként. Ezért a kedvezőtlen családi hatást tudatosan irodalmi neveléssel pótolnunk kell.

Ha a szervezett társadalmi beavatkozás ilyen esetekben a nevelőintézetek részéről elmarad, a hátrányos helyzetű és többi tanuló közötti rés az iskoláztatással csak növekszik. Hatása kisugárzik szinte a tantárgyak minden területére.

De nemcsak az információszerzés biztosítását kell látnunk az olvasásban. Jelentősebb az esztétikai és etikai értékek átvétele, amely az irodalmon keresztül, az irodalom révén valósul meg. A normális mentális fejlődés tartozékának tekintem, hogy a tanuló erkölcsi arculata a környezeti hatások mellett éppen az irodalom jóvoltából gazdagodik és formálódik. Ha ez nem történik meg, éppúgy beszélhetünk erkölcsi fogyatékosságokról, mint ahogy az iskola számon tartja az ismerettségénységet. Tehát a harmonikus és természetes embernevelés tartozéka a könyv, az irodalom.

A kapott adatok azt bizonyítják, hogy *minden tanuló*nál megtalálható az az ösztönös igény, hogy kielégítse szellemi szükségleteit, mint a játékkal a mozgásigényét. Ahogy aztán a játék hatással van szocializálódására, úgy az irodalom is hatással van tudati és erkölcsi tényezőinek a formálására.

II. SZERET-E OLVASNI A TANULÓ?

A feltett kérdésre négy válaszlehetőség között választhatott a tanuló:

nagyon szeret olvasni	52,7%
közepesen	35,5%
kicsit	10,7%
nem	0,7%

Táblázatunk igazolhatja az előzőekben kifejtett tételemet, azt ugyanis, hogy minden tanuló természetes életigényét képezi a könyv. Alig minden századik tanuló idegenkedik csak az olvasástól. Még a nyílt idegenkedést sem tekinthetem a gyermek természetes állapotának. Még inkább megnyilvánulási formája az az egészségtelen környezetnek, amelyben felnőtt vagy növekszik. A majd 11%-nyi alacsony fokú irodalmi érdeklődést is ebbe a csoportba sorolnám. Itt már inkább az iskola hatása érződik, amikor az olvasásigény csírájában talán, de már jelentkezik.

Ha a gyermek a családban nem látja azt, hogy a szülők és a többi családtag mindennapi szükségletei közé tartozik a könyv vagy a sajtótermékek olvasása, éppúgy idegenkedik azoktól, mint környezetét. Ha viszont ennek ellenkezőjét tapasztalja, már az óvodáskor előtt természetes igénye támad a gyermeklapok, gyermekirodalom iránt.

Megítélésem szerint egyre több az olyan családi környezet, ahol pozitív tapasztalatot szereznek a gyermekek. Eppen ezért növekszik azoknak az első osztályba lépő tanulóknak is a száma, akik betű- vagy olvasásismerettel kezdik iskolai tanulmányaikat. Nem szülői hatást vagy éppenséggel ambíciót kell keresnünk a jelenség mögött. Azt is felfedezhetünk egyes esetekben. A legtöbbször azonban a gyermek sajátos úton, egyedül jut el az olvasnitudás birtokába, hogy kielégítse kíváncsiságát.

A családtól azt várjuk tehát, hogy serkentse a gyermek olvasásigényét. Még inkább érvényes legyen ez az iskolára! Ritka kivétellel iskoláink ma tankönyvközpontúak. Szinte babonás tisztelettel csüngünk a tankönyvön, mintha más információs csatorna nem is lenne a világon. A rosszabbik eset (de nem ritka), ha még a tankönyvet sem fedeztetjük fel, hanem mindent a pedagógustól kell hallania, mindent emlékezetében kell tartania a tanulóknak.

Szakítsunk a tankönyvek (olvasókönyvek) egyeduralmával! Minden tantárgyban tegyük lehetővé a népszerű ismeretterjesztő irodalom megismerését, és tanítsuk meg a tanulókat bánni ezekkel a forrásanyagokkal. Magyarórára pedig rendszeresen vigyük be a gyermekirodalmat.

III. OLVASOTT-E EDDIG KÖNYVET?

A tanulók három kérdésre adhattak választ:

soha nem olvasott könyvet	—
az adatgyűjtéskor olvasott könyvet	82,4%
az adatgyűjtéskor nem olvasott	17,6%

Ha tudjuk, hogy 86 I. osztályos tanuló is volt a mintánkban, akkor a kapott válaszokkal igen elégedettek lehetünk. Eszerint minden tanuló legalább egy könyvet elolvasott.

Mivel a tanulók 4/5-e az adatgyűjtéskor is valamilyen könyvet olvasott, feltételezhetjük, hogy a tanulók döntő többsége állandó olvasó, azaz tartós kapcsolata van a gyermekirodalommal. A fennmaradt rész időszakos olvasó. Sejtethetően ebbe a csoportba tartoznak azok a gyermekek, akik csekély érdeklődést tanúsítanak az olvasás iránt. Az adatok 4—5%-os eltéréssel azonosak is.

Tehát többoldalú adat bizonyítja a hátrányos helyzetű tanulók százalékarányát. A hátrányos helyzet pedig a várható lemorzsolódás százalékarányát adja, azaz az elégséges és elégtelen tanulók kb. 15%-ot kitevő csoportját.

IV. MILYEN KÖNYVET OLVASOTT AZ ELMÚLT ÉVBEN?

Nem túlozok, ha olvasási mohóságként könyvelljük el a tanulók részéről megnyilvánuló olvasási igényt. Mindez kézzelfoghatóbb formában nyilvánul meg, amikor fel kellett sorolniuk, milyen könyveket olvastak. A 499 tanuló erre a kérdésre 442 különböző könyvcímet idézett, amelyet az elmúlt évben olvasott!

A hosszú címjegyzék a tanulók szerteágazó érdeklődését bizonyítja. Azt is mondhatnám, hogy szinte mindent elolvasnak, amihez hozzájutnak. Az egyes címek gyakorisága alapján azonban felsejlik a tanulók érdeklődési köre is. Mint egy irodalmi elektrokardiogram görbéje, úgy jelzi az idézett címek gyakorisága az irodalomolvasás határmesgyéit.

Az alábbi jegyzék olvasottsági gyakoriság szerint a legolvasottabb gyermekirodalmi műveket tartalmazza:

1. Varga Katalin: *Gögös Gúnár Gedeon*
2. Gilbert Delahaye—Marcel Märlier: *Marika könyvek*
3. Varga Katalin: *Mosó Masa mosodája*
4. *Minden napra egy mese*
5. Grigor Vitez: *Az agyagmadár*
6. Molnár Ferenc: *A Pál utcai fiúk*
7. Swift: *Gulliver utazásai*
8. *Grimm meséi*
9. Benedek Elek: *Világszép Nádzsál kisasszony*
10. *Andersen meséi*

Az iskola és a pedagógus hatását az irodalmi érdeklődés formálásában csak három cím tükrözi:

Gögös Gúnár Gedeon
Az agyagmadár
Minden napra egy mese

Mindhármat »kötelező« olvasmányként tarthatjuk számon. Ugyanis néhány évvel ezelőtt, hogy pótoljuk a tanterv hiányosságait, az alsó tagozatra is kidolgoztunk egy javaslatot a kötelező és ajánlott irodalom jegyzékeként, és ez hatással lehet a népszerűségi lista alakulására.

Másrészt azonban ez mindössze 1/3-át képezi csak a jegyzéknek. Nem vagyok bizonyos abban, hogy a *Gögös Gúnár* a *Mosó Masával* együtt külső beavatkozás nélkül is nem kerülne-e jegyzékünkbe. Értékei, és az, hogy több száz ezer példányban került az olvasóhoz, feljogosítanak erre a feltevésre.

Mert figyelembe kell vennünk az egyes művek hozzáférhetőségét is. Ha egy érdekes, vonzó mű kis példányszámban jelenik meg, vagy igen ritkán kerül új kiadásra, természetszerűleg sem az iskolai sem a magánkönyvtárak nem tartalmazhatnak belőle sok példányt.

Másrészt a népszerűségi jegyzék nem vall arról, hogy a Benedek Elek művei iránti érdeklődés megoszlik. Csak egy munkája került a jegyzékre, de nagy gyakorisággal szerepelnek a következő művei is:

Aranyréten arany fű
Az aranyalmafa
A vitéz szabólegény
A kék liliom és más mesék
Többsincs királyfi
A táltos kecske

A jegyzékben szereplő művek döntő többsége mesekönyv, illetve az I—II. osztályosoknak szánt irodalom. Ez a tény arra utal, hogy az olvasásismeret fokozza a gyermek természetes kíváncsiságát, mohó érdeklődéssel fordul az irodalomhoz.

Az olvasási mohóságot igazolja egy-egy tanulónál a felsorolt könyvek jegyzéke is. Élvezet volt feldolgozni az adatokat, mert mint nevelőt elégedett-

ség töltött el a mennyiségi és minőségi elemek számbavételekor. Sok tanulóknak nem volt elég a kérdőív üresen hagyott rovata a könyvcímek felsorolására. Nyilakkal, szóbeli utalással figyelmeztettek, hogy az üresen maradt másik oldalon folytatták a felsorolásukat.

A kisiskolások olvasmányanyaga fontos bizonyítéka annak is, hogy a szellemi érés folyamata felgyorsult. Kétségtelen, hogy dominál irodalmi érdeklődésükben a meseirodalom, azonban Molnár Ferenc *A Pál utcai fiúk* című művének előkelő helyezése jelzi, hogy az összetettebb szerkezetű és mondanivalójú irodalom a pár évvel fiatalabb korosztályok érdeklődését köti le már.

Igazoltnak látom az új tanterv házi olvasmány és ajánlott irodalom anyagát, mert az eddigi tanterv szinte teljes háziolvasmány-jegyzéke a kisiskolások olvasmányait képezi:

Beecher-Stowe: *Tamás bátya kunyhója*

Defoe: *Robinson*

Fazekas: *Lúdas Matyi*

Gárdonyi: *Egri csillagok*

Móra: *Kincskereső kisködmön*

Móricz: *Légy jó mindhalálig*

Petőfi: *János vitéz*

Mint a későbbiekből még látni fogjuk, a házi olvasmányok jegyzéke különböző formában vissza-visszatér még. Bizonyítottnak látom, hogy minden külső iskolai utasítás vagy kényszer nélkül a tanulók jelentős része a felső tagozatos tanulók irodalma felé fordul, és azt olvassa.

Tapasztalatból tudom, hogy sok gyermek még kisiskolás korban többször elolvassa az *Egri csillagokat*, a *Lúdas Matyit* vagy a *János vitézt*. Ha ez így van, akkor kellemetlen kényszer a felső tagozaton tudálékos és száraz rendszerezéssel újra olvastatni, hogy eleget tegyünk egy évtizeddel ezelőtti elképzelésnek. Változtak a művelődési körülmények, és életünkkel változik a gyerekek befogadóképessége is. Ehhez kell a nevelésben igazodnunk, és el kell fogadnunk a tényeket.

Ellenvetésként említhetném, hogy talán a felső tagozatos házi olvasmányok azért szerepelnek nagy gyakorisággal, mert ebből talál a gyermek sok példányt az iskolakönyvtárakban, a családi könyvtárban az idősebb testvér hagyatékaként. Ez igaz, de csak részizgagság. Ezt a nézetet úgy módosítanám, hogy talán más híján ezt olvassa a tanuló. De elgondolkodtató, hogy általában a nagy választékból éppen erre az irodalomra esik választása! Senki nem kényszeríti őt, senki nem igyekszik érdeklődését felkelteni az említett művek iránt, mégis ezt olvassa. Nem mondhatok mást tehát, hogy a választását befolyásoló könyvtári lehetőségek ellenére ez a tanuló természetes igénye.

A népszerűségi lista ugyan egyetlen költő művét sem tartalmazza, a tanulók felsorolásában azonban ott találjuk a magyar költészet reprezentánsait:

Ady Endre,
Fehér Ferenc,
Fazekas Mihály,
József Attila,
Petőfi Sándor,

Weöres Sándor nevét. Rendkívül kedvezőnek tartom, hogy mind a népszerűségi listában, mind pedig a költők jegyzékében találkozunk vajdasági költővel, jugoszláv íróval. Persze egy-egy név jelentkezése nem ringathat el bennünket, nem tehet önhitté. De tény, hogy tanulóink olvasmányanyagában megjelenik a hazai irodalom, olvassák a hazai szerzőket. Egyben legyen intelem is a számunkra, hogy az értékes gyermek- és ifjúsági irodalmat nagyobb példányszámban, nagyobb hírveréssel kell eljuttatni az olvasóhoz.

Szerzőkről beszélve említenem kell Fekete István nevét. Nem szerepel a népszerűségi listán, mert a gyermekek érdeklődése megoszlik egyes művei között. Felsorolásuk azonban szinte az írói életművet tükrözi:

Vuk

Hú

A koppányi aga testamentuma

Rózsakunyhó

Lutra

Téli berek

Bogáncs

Kele

Tarka rét

Nem szerepel a jegyzéken a *Túskevár*. Ennek okát abban kell keresnünk, hogy a magyar televízió többször is sugározta sorozatfilmként, és szinte minden gyermek megtekintette. (És itt el kell töprengenünk, vajon a tévé hozzájárul-e a tanulók irodalmi érdeklődéséhez? Ha mégoly jó is az irodalmi művek filmváltozata, nem az eredeti művet kapja a néző, hanem legtöbbször annak pépes változatát.)

Nem hallgathatom el, hogy a gyermekek olvasmányélményei tükrözik a családi könyvtárak negatív hatását is. És ezek a könyvtárak nem mindig a legjobb irodalmi ízlésről vallanak! Csak a legriasztóbb címeket sorolom fel, amelyeket kisiskolások olvastak:

Gárdonyi: *Göre Gábor*

Napóleon csodálatos élete

Zilahy: *Valamit visz a víz*

Innen már csak egy lépés a ponyva:

Wallace: *A görbe tű*

Buffalo Bill

Burroughs: *Tarzan*

Nem hiányzik a sztrip, a képregény sem:

Komandant Mark

Teks Viler.

Leszögezhetem azonban: ezek egyedi, elszigetelt jelenségek. Valószínűleg más híján került a tanulók kezébe egy-egy ilyen könyv. Szinte azt mondhatom, hogy kisiskolásaink mentesek a ponyvairodalom hatásától. Nem azon nőnek fel, nem az formálja nézetüket, erkölcsi arculatukat.

Más a helyzet a képregénnyel. Szinte biztosra veszem, hogy sokkal többen olvassák, mint ahányan bevallották. De ebben is pozitívumot látok! A tanuló már ebben a korban tudat alatt számol azzal, hogy a képregény nem irodalom; olvasása pedig szellemi onánia, amiről még a gyermek sem beszél.

Sajnos a könyvjegyzékből az is kiderült, hogy vannak tanulók, akik egész éven át csak az olvasókönyvüket olvassák. Szerintem a tanítósnak ezeket az egyedeket kell számon tartania, és oda hatnia, hogy az olvasókönyv mellett más irodalom is kezükbe kerüljön.

Befejezésül megállapíthatom, hogy a meseirodalmon kívül az ún. hagyományos gyermekirodalom (Cooper, Karl May, Verne) az egész olvasási fronton visszavonulóban van. Helyére általában a kortárs irodalom lépett, vagy az ifjúsági irodalom köréhez számító klasszikus szépirodalom.

V. MILYEN KÖNYVET OLVAS A VÉLEMÉNYKUTATÁSKOR?

Erre a kérdésre 145 címet soroltak fel a tanulók. Két tény szűkítette a könyvjegyzéket: nem minden tanuló olvasott a véleménykutatás pillanatában,

másrészt csupán egy művet jelölhettek meg, amelyet éppen olvastak. Így is tekintélyes a jegyzék. Gyakorisági alapon a következő népszerűségi lista alakult ki:

1. Varga Katalin: *Gógós Gúnár Gedeon*
2. Varga Katalin: *Mosó Masa mosodája*
3. *Minden napra egy mese*
4. Babinka: *Igor nagyra nő*
5. Benedek Elek: *Többsincs királyfi*
6. Molnár Ferenc: *A Pál utcai fiúk*
7. *Grimm meséi*
8. Seliškar: *Partizánmesék*
9. Donászi Magda: *Arany ABC*
10. Kipling: *A dzsungel könyve*
Gárdonyi: *Egri csillagok*
Collodi: *Pinocchio*
Történetek a népfelszabadító háborúból
Kis gyermekek nagy mesekönyve
A királlyá választott kutya

A jegyzék szembetűnő vonásai a következők:

a) Nagyfokú azonosság mutatkozik az előző kérdés alapján kialakult népszerűségi jegyzékkel. Az egyező vonások a meseirodalomra és a fiatalabb korosztály irodalmára vonatkoznak.

A házi olvasmányok hatása fokozottabban mutatkozik. A tanuló a napi olvasmányát nagyobb mértékben meríti az iskolai kötelezettségek köréből. Ezt a jelleget erősíti az is, hogy megjelenik a jegyzékben olyan olvasmány is, amely majd az új tanterv révén válik házi olvasmánnyá (Babinka *Igor nagyra nő*). Vele kapcsolatban el kell itélnünk a pedagógusok túlbuzgóságát, akik az új tantervi elemek ismeretében az új tartalmat erőltetik akkor, amikor az iskolakönyvtárak még nem készültek fel az új oktatási-nevelési előírások teljesítésére. Az iskolakönyvtárak hiányosságait — mit is tehetne más? — aztán a szülőnek kell pótolnia vagy könyveszerzéssel, vagy azzal, hogy végigkilyncseli ismerőseit, kinek van meg a kérdéses mű.

Az ilyen túlbuzgósággal a pedagógus mind a tanuló, mind a szülők körében ideges hangulatot idéz elő. A tanulóból szorongást vált ki, mert a megadott határidőre nem tudja elolvasni a kijelölt olvasmányt, a szülő előtt pedig lejárátjuk az új tantervet, mert azt a látszatot keltjük, hogy nem készültünk fel annak megvalósítására. Mindenképpen elvetendő tehát ez a hozzáállás.

b) Az eltérés a hazai irodalom számának növekedésében tapasztalható. Egyrészt üdvözlendő ez a jelenség abból a szempontból, hogy csak részben sorolható ez a (majdani) házi olvasmányok közé (tehát a kényszer lehetősége minimális), másrészt ez az irodalom tartalmában kitűnő lehetőséget biztosít a világnézeti-erkölcsi nevelés célkitűzéseinek megvalósítására.

A tanuló ebben a korban ösztönösen azonosulni kíván olvasmányainak a hőseivel. Az azonosulási szándék a mi esetünkben a népfelszabadító háború hőseinek tetteivel, viselkedésével, humanizmusával vág egybe. Ilyen értelemben felmérhetetlen szolgálatot tesz ez az irodalom a hazaszeretet formálása terén.

A felső tagozatos házi olvasmányok jegyzéke a felsorolt címek között azonos az előzővel. Kivételt csak Copić *A sasok korán felrepülnek* című műve jelent. Jelentkezése szintén a fent jelzett nevelési feladatok kedvező megvalósítását példázza.

A családi könyvtárak hatását ebben a jegyzékben Melville *Moby Dick* és Gárdonyi *Ida regénye* című műve jelzi. Feltűnő az ilyen címek és a ponyva megírthatósága. Ebből arra következtetnék, hogy a korukat, értelmi képességüket messze túlhaladó művek vagy a ponyvairodalom olvasása gyér jelenség. Csak akkor fordul a tanuló a keze ügyébe eső felnőtt- vagy értéktelen irodalomhoz, ha fejlettségi szintjének megfelelő irodalomhoz nem juthat hozzá.

A ponyvairodalom közül kitaróan a Tarzan jelentkezik. Annak idején a Forum üzleti okokból gondoskodott, hogy sok ezer példányban kerüljön az olvasóhoz. Így nem meglepő, hogy éppen ezek a könyvek jelentkeznek jegyzékeinken. Ugyanakkor a szintén Forum-kiadásban megjelent *Tarka regénytár* kötetei közül egyet sem említene. Teljesen ismeretlen tanulóink előtt a háború előtti ponyvairodalom is. Egyetlen cím sem jelzi, hogy a családi könyvtárakban ráakadtak volna a füzetes vagy más ponyvakiadványokra, vagy hogy az vonzaná érdeklődésüket.

A szerbhorvát nyelven megjelenő ponyvairodalomból csak a képregények hatása érezhető, ha nem is jelentős mértékben. A különböző füzetes ponyvák »élvezetétől« vagy a nyelvi korlátok vagy pedig az értékes irodalom hozzáférhetősége óvja tanítványainkat.

VI. A LEGKEDVESEBB ÍRÓ NEVE, A LEGKEDVESEBB OLVASMÁNY CÍME

Erre a kérdésre 36 szerző nevét sorolták föl a tanulók. A jegyzék szűkülése viszont megnövelte az egyes nevek jelentkezésének gyakoriságát. Könyvebb volt a legnépszerűbb írók, költők jegyzékét megállapítani, mert az érdeklődés szinte kizárólag az alábbi nevek köré tömörült:

1. Móra Ferenc
2. Benedek Elek
3. Petőfi Sándor
4. Gárdonyi Géza
5. Varga Katalin
6. Fekete István
7. Hans Christian Andersen
8. Branko Ćopić
9. Móricz Zsigmond
10. Molnár Ferenc
József Attila
Fehér Klára

Kétségtelen, hogy az egyes szerzők népszerűségéhez jelentős mértékben hozzájárulnak az alsó tagozatos olvasókönyvek. Ugyanis a jegyzékben szereplő szerzők az előző könyvjegyzékeken nem szerepelnek olyan gyakorisággal, hogy abból a szerző nagyfokú népszerűségére lehetne következtetni. Ez azonban nem lehet szabály, mert bizonyos esetben akár egy-egy rövidebb elbeszélés vagy vers is kitörülhetetlen emlékeket, egy életre szóló élményt jelent gyermekeinknek, amely alapján szívükbe zárják a szerző nevét.

Büszkék is lehetünk erre a jegyzékre. Nemcsak a kimondottan gyermekeknek író, vagy gyermekíróként számon tartott szerzők neve szerepel azon. Igazat kell adnunk Bori Imrének, aki évekkel ezelőtt a Magyar Szó hasábjain folyó gyermekirodalmi vitában hangsúlyozta, hogy nincs külön gyermekirodalom. Minden irodalom befogadására képes a gyermek megfelelő fejlettségi fokon.

Lényegében még Benedek Elek neve sem mint meseíró került a jegyzékre. Népmese-gyűjteményei népszerűsítették őt. A népmesét pedig nem gyerekeknek, vagy nemcsak gyerekeknek mesélték. Andersen műmeséi pedig annyi összetett erkölcsi mondanivalót tartalmaznak, hogy azok valójában a felnőtteknek kellene szólniuk.

A legkedvesebb olvasmány meghatározásánál ismét széthúzódik a mezőny. 124 címet sorolnak fel, melyek közül a legnépszerűbbek a következők:

1. Benedek Elek: *Világszép Nádzsál kisasszony*
2. Móra Ferenc: *Kincskereső kisködmön*
3. Delahaye—Marlier: *Marika könyvek*
4. Gárdonyi Géza: *Egri csillagok*

5. Molnár Ferenc: *A Pál utcai fiúk*
6. *Minden napra egy mese*
7. *Grimm meséi*
8. Burroughs: *Tarzan*
9. Benedek Elek: *Többsincs királyfi*
10. Fazekas Anna: *Öreg néne özikéje*

A népszerűségi jegyzéken következetesen ismét megjelennek egyes címek, ugyanakkor a kedvenc olvasmányok között megjelenik a ponyva is. Nem jelentős helyet foglal el, de kitartóan jelentkezik, tehát számolnunk kell azzal, hogy ott szerepel a gyermekek olvasmányélményei között.

Külön kell érintenem az általános népszerűségnek örvendő Marika könyveket. Nem annyira a tartalom a megragadó ezekben, mint inkább a vonzó illusztrációk. Kétségtelen, hogy a természetes színekben készült, reális vagy idealizált képek a legmegkapóbbak ezekben a füzetekben. Még a legfiatalabb korosztály is, amelyet a hosszú szövegolvasás kimerítene, nagy vonzalommal veszi kezébe a Marika könyveket, mert a szövegeket minduntalan feloldják a képek, pihentetik és gyönyörködtetik a gyermeket.

Kiadóink számára tanulságul szolgálhatnak. A sokszor művészből tartalmú gyermekkiadványok illusztrációi azok, amelyek nem fokozzák, vagy egyenesen csökkentik a könyv iránti érdeklődést. Az ifjúságnak szánt irodalom illusztrálásához tehát a legjobb képzőművészeket kell megnyerni, ugyanakkor ügyelve arra, hogy a formabontó irányzatok ne zavarják az ifjú olvasót. Az összetettebb mondanivaló igényli a megfelelő képzőművészeti formát, ez tagadhatatlan. A fiatalok lelki éréssel és képzőművészeti műveltségük növekedésével fokozatosan helyet kaphatnak az ilyen megoldások is. A kiskorúak korában azonban a forma ne hatalmasodjék el az érthetőség, a szemléletesség felett!

VII. MELYIK GYERMEKLAPOT JÁRATJA RENDSZERESEN?

Az olvasóvá nevelés rendszerébe tartozik az is, hogy a gyermek kiskortól állandó olvasója legyen a gyermeklapoknak. A kérdőív erre a kérdésre a tanulók a következő gyermeklapok rendszeres előfizetését jelezték:

1. Jó Pajtás	67,8%
2. Mézeskalács	55 %
3. Képes Ifjúság	0,2%
4. Kisdobos	0,2%
5. Politikin zabavnik	6,8%
6. Miki	8,2%
7. TV Zabavnik	3,4%
8. Zov	0,2%
9. Male novine	1,4%
10. Tik-tak	2,2%
11. Vesela sveska	0,2%
12. 1-1 tanuló: Kekéc, Stripoteka	

Ha azt vesszük alapul, hogy az I—II. osztályosok még nem vásárolják a Jó Pajtást, a III—IV. osztályosok pedig már nem vásárolják a Mézeskalácsot, akkor azt kell mondanunk, hogy az adott korcsoport szinte kivétel nélkül rendszeres olvasója két színvonalas gyermeklapunknak. A válaszok elemzése pontosan ezt a képet tükrözi: szinte alig találtam gyermeket, aki ne lenne előfizetője legalább egy gyermeklapnak. A II—III. osztály tanulói pedig mindkettőt olvassák.

A Jó Pajtás számos magas társadalmi elismerésben részesült a gyermeknevelés, a testvériség-egység, a szocialista hazaszeretet fejlesztése terén elért eredményeiért. Ezek az elismerések joggal követték azt a szerteágazó

munkát, amelyet a lap munkatársai mind a nevelés, mind pedig a tanulók anyanyelvi műveltségének fejlesztése terén kifejtettek.

Mivel ezek a lapok kisiskolásaink szinte kizárólagos sajtótermékei, az elismerés mellett a szerkesztőket még nagyobb felelősség terheli. Fokozottabb minőségi igényrel kezeljék a lapszerkesztést, mert sok ezer gyermek tudatát befolyásolhatják általa pozitív vagy negatív irányban.

A magyarországi sajtótermékek ismerete — annak ellenére, hogy szabadon vásárolhatók — elenyésző. Nem a minőség vagy a hozzáférhetőség teszi közönyössé a gyermekeket a szomszédország gyermeklapjai iránt. Nézetem szerint a tartalom az, amely döntő módon befolyásolja a kis olvasót. A hazai gyermeklapokban iskoláink, a Vajdaság ifjúságának mindennapjaival találkoznak. Itt önmagáról olvas, sokszor hazai szerzőktől, akiket talán az író-olvasó találkozókra is ismer is. A mi lapjaink szöveganyaga természetes közege az olvasónak. A testvérlapokban idegen mozgalmi eseményekről, más problémákról értesül. Sokszor a környezet, a társadalmi közeg különbözősége érthetatlenné teszik számára a situációt, amelyben az esemény lejátsszódik.

A szerbhorvát nyelvű gyermeklapok és képes újságok olvasottsága lényegesen magasabb, de versenyképességük összehasonlíthatatlanul alacsonyabb a magyar nyelvű gyermeklapokénál. Ennek oka egyrészt a nyelvtudás alacsony foka ebben a korban, másrészt az időszerűség hiánya, amit a magyarországi lapokkal kapcsolatban fejtegettem.

Örülünk kell annak, hogy legszínvonalasabb gyermekmagazinunk, a Politikin zabavnik tekintélyes százalékkal szerepel. Mind tartalmában, mind különöségeit illetően vezető gyermeklapunknak számít. Kevésbé kell azonban örvendenünk, hogy már ebben a korban hódít a sztrip. Ezek legtöbbje tartalmatlan, ostoba comicks, illetve az erőszakot propagáló, szadista és szadista viselkedésformákat népszerűsítő képregény. Hatásuk feltehetően a nyelvismeret fokozódásával növekszik. Érdekes lenne a felső tagozatos tanulóknál is megvizsgálni az irodalmi érdeklődés alakulását, hogy pontos képet kapjunk a ponyvairodalom térhódításáról.

VIII. HÁNY SAJÁT KÖNYVE VAN?

Az is érdekelt, hogy a társadalmilag biztosított források mellett (iskolai és közkönyvtárak) milyen könyvvállománnyal rendelkeznek a tanulók otthonukban, pontosabban hány saját könyvük van; megkezdődik-e a könyvgyűjtés már ezen a fokon. Bizonyos voltam benne, hogy sokkal jobb a helyzet az 1—2 évtizeddel ezelőtti állapotnál, de nem reméltem, hogy ilyen gyökeres változás állott be ezen a téren. Mindössze a tanulók 1,4%-a nyilatkozott úgy, hogy nincs egyetlen könyve sem. A leggyakoribb könyvvállomány pedig a következőképpen alakult:

	Könyvek száma	Tanulók száma
1.	10	31
2.	20	31
3.	100	23
4.	50	22
5.	30	18
6.	5	18
7.	15	17
8.	200	13
9.	4	13
10.	22	11

A táblázat alapján azt mondhatjuk, hogy a tanulók többségének 5—100 könyve van saját, alakuló kis könyvtárában. Egyedi esetekben természetesen

mindkét szélsőség előfordulhat. Mint láttuk, még mindig vannak csak olvasó-könyves tanulók (ha százalékuk elenyésző is), míg a másik oldalon az egyéni könyvtár állománya elérhette a 350 kötetet!

Miért tartom rendkívül fontosnak az egyéni könyvgyűjtést? Az olyan tanuló, aki a betűismerettel együtt alakítja ki a könyvgyűjtés szokását, az odafigyel, milyen újdonság jelenik meg a könyvkereskedések kirakataiban, elolvassa és hagyja magát befolyásoltatni a könyvtájékoztatók által. Az ilyen gyermek nemcsak a könyvre, az irodalomra figyel, annak élő lüktetésére. Ezek éltetik, ezekhez szól a kortárs irodalom a legnagyobb hatékonysággal.

A könyvtár szerepéről szólva meg kell említenem az iskolakönyvtárak hatóerejét is. Egy-egy iskola tanulóinak kérdőívei többek között azt is ékesen tükrözték, hogy az iskolavezetés vajon szemellenzősen csak a kötelező házi olvasmányokat biztosította-e a tanulóknak, vagy az olvasók általános irodalmi érdeklődését tartotta szem előtt?

Úgy tűnik, vannak iskolavezetők, akik a tanterveket szinte liturgikus szövegnek tekintik. Csak azt vásárolják meg az anyanyelvoktatáshoz, amit a tanterv tételesen előír. S kihangsúlyozzuk: mivel az alsó tagozatra a régi tanterv tételesen, címenként nem írta elő a házi olvasmányokat, ritka az az iskola, ahol éppen a legmohóbb olvasót ellátták volna a megfelelő irodalommal. Még a nem hivatalos javaslat szerint sem!

Másutt viszont a nevelési feladatokból indultak ki — helyesen —, és változatos, gazdag könyvállomány került így a tanulók kezébe. Természetesen az ilyen iskolákban a tanuló sokkal felfokozottabb nevelőhatás alá esett, mint más, kevésbé szerencsés társa.

Más szempontból is fontosnak tartom az iskolai könyvtárakat. A falusi közkönyvtárak sokszor szerencsésen kiegészítik az iskolakönyvtár hiányosságait. Városhelyen azonban (pl. Újvidéken, Szabadkán) a gyönyörűen berendezett és gazdag könyvtári gyermekosztályok nem teljesíthetik feladatukat, mert a kicsi gyermek olyan távol lakik a könyvtártól, hogy egyedül nem vállalkozhat a látogatására. 7—10 éves gyerekekről van szó, akik a távolabbi városnegyedekből egyedül körülményesen jutnának el a könyvtárákig, másrészt számításba kell vennünk a szállítási költségeket is.

— o —

A közölt adatok meggyőzően bizonyítják, hogy kisiskolásaink irodalmi érdeklődése jelentős szellemi érést mutat. Sokat olvasnak, és olyan irodalmat, amely pozitív irányban befolyásolja szellemiségüket és erkölcsiségüket. A hagyományos gyermekirodalom a meséken kívül visszavonulóban van, és felváltotta azt a kortárs irodalom. A ponyva hatásával számolhatunk, de ez nem jelent még ebben a korban komoly társadalmi, világnézeti veszélyt.

Az iskolai könyvtárak fejlesztésekor a fő figyelmet a kisiskolások részlegének fejlesztésére fordítsa az iskolavezetés. Ha ebben a korban nem elég hatékony az irodalmi nevelés, a felső tagozaton nehezen vagy soha nem hozhatók be az eredmények.

Ha szórványosan is, de felfedezhető az olvasókönyv egyeduralma. Irodalmi nevelésünk tudatosan olyan irányt vegyen, hogy a teljesség igényével valósítsa meg a nevelési feladatokat: az irodalom megszerettetése nem az olvasókönyvek olvastatásával merül ki. Mivel az irodalomszeretet a gyermek természetes életigénye, az oktatásban és iskolán kívül biztosítsuk számára, hogy megvalósítsa jogát a széphez, az irodalomhoz!